

ታላቁ የጥንታዊት ግሪክ ፈላስፋ አርስጣጣሊስ በፍሬኪ ቀበሌ ውስጥ በምትገኝ ስታጊር ተብላ በምትጠራ ትንሽ ከተማ ውስጥ በ384 ከክ.ል. በፊት ተወለደ። አባቱ ኒኮማ ሐኪም ነበር። አርስጣጣሊስ ዕድሜው 17 ዓመት ሲሆን በዚያን ጊዜ የግሪክ ዋና መጻፍት ወደነበረው አቴና ለትምህርት ተላከ። የሶቅራጥስ ተማሪ የነበረው ታላቁ ፈላስፋ ፕላቶን በመሠረተው በዝነኛው «የፕላቶን አካዳሚ» ውስጥ ገብቶ የመማር ዕድልም አጋጠመው። በዚህም በዘመኑ ከፍተኛ ዝናን እግኝቶ በነበረው «የፕላቶን አካዳሚ» ውስጥ ገብቶ መማር ብቻ ሳይሆን የአካዳሚው መሥራችና ሊቀ መምህራን፣ የፕላቶን ቀጥተኛ ተማሪ ከመሆኑም ሌላ አርስጣጣሊስ በአካዳሚው ውስጥ ለጥቂት ዓመታት ለማስተማር በቃ። ነገር ግን ከመምህሩ ከፕላቶን ሞት በኋላ (347) አቴናን ለቆ በዚያን ዘመን በግሪክ አስተዳደር ላይ ሥልጣን እግኝታ በነበረችው በሜዴዶንያ ግዛት

ጥሮ፣ ስለ ሥነልቦና፣ ስለ ምራጭና ስለ ሥነ ጥበብ (ኤስቴቲክስ) በሰፊው አስተምሯል። የጽሑፎቹ ይዘት በሁለት ዓለምች ውስጥ፣ በሐሳባዊና በቁስ አካላዊ ጅማራ ላይ የሚያወላውል ባሕርይን ያሳያል። በአንድ በኩል ፕላቶን ስለነገሮች ጅማራነት የሚሰጠውን ሐሳባዊ ትምህርት እየተቃወመ ተፈጥሮ ራሷን የቻለችና ከሐሳባዊ ጅማራ ሥር ጥገኛ ያልሆነች ናት ይላል። በአርስጣጣሊስ አስተያየት ቁስ አካል የፍጥረታት ሁሉ ጅማራ ሲሆን ዕውቀት ሕላዊን የሚቀበለውም ከትርጽ ጋር ሲጥሃድ ነው (ትርጽ ሲፍረው ነው)። ይሁን እንጂ በሌላው በኩል ደግሞ የመጨረሻው «የትርጽ ሁሉ ትርጽ» አርስጣጣሊስ እንደሚለው አምላክ ነው። በአርስጣጣሊስ ፍልስፍና ውስጥ «አምላክ» በነገሮች እንቅስቃሴነት የመጀመሪያ ቦታ አለው።

በአርስጣጣሊስ ልዩ ልዩ የፍልስፍና ሐተታዎች ውስጥ ሥነ ጥበብ (ኤስቴቲክስ)

ብና ሕላዊውን ሲተነትን የተለየ አዲስ እንደነበረና ድንጋጌን ለሥነ—ጽሑፍ ዓለም ፈጥሯል። ነገር ግን የፈጠረው «ካታሮሊስ» ራሱን ማንፃት የተባለው ግንዛቤ እንደሌሎቹ ዘላቂነት አላገኘም።

አርስጣጣሊስ ቅኔን ሲፈታ አገለባበጥ (ኮፒ) ነው ይላል። ሆኖም የሚገለብጠው ማንኛውንም ድንገተኛና ነጠላ ነገር ሳይሆን ፣ ጠቅላላውንና ሊሆን የሚችለውን ነገር ነው። በዚህም ምክንያት ታሪክ ፀሐፊውንና ባለቅኔውን በማነፃፀር የሚለያዩ በትን ሲገልጽ፣ የመጀመሪያው ታሪክ ፀሐፊው የነበረውንና ያለውን እንደነበረና እንዳለ የሚያቀርብ ሲሆን፣ ሁለተኛው ባለቅኔው ግን ሊሆን የሚችለውን ማቅረብ ስላለበት ነው ይላል። አርስጣጣሊስ ለጥበብ ከፍተኛ ትርጉም የሚሰጠው በውጤቱ ነው። የተስተካከለ ዕድገት ያለው፣ የተሟላ ግለሰብነት ከተወሰነ የእጅ ሞያ ጋር ሥልጣኔ ያለው፣ ከባርነት ሥራ ነፃ የሆነ ዜጋ

የአርስጣጣሊስ ፖኤቲካ

ስለ ቅኔ ጥበብ የነደፈው መሰረተ ሃሳብ
የደራሲውና የሥራው ታሪክ እንደ መግቢያ

—ከስዩም ወልደ

የወጣቱ የልዑል እስክንድር አስተማሪና አሳዳጊ ሞግዚት ሆኖ ማገልገል ጀመረ። በ334 ገደማ ላይ እንደገና ወደ አቴና ተመለሰ። በዚህም ወቅት የግል ት/ቤት አቋቋመ።

አርስጣጣሊስ የፕላቶን ቀጥተኛ ተማሪ ሲሆንም ቅሱ በብዙ አስተሳሰቡ ከመምህሩ የተለየ ሆኖ ተገኘ። ባሁኑም ዘመን ጥናትና ምርምር ሆነ በራሱም ዘመን ሊቃውንት ዘንድ ከመምህሩ የተሻሉና የተለዩ ሐሳቦችን እንዳቀረበ ታውቆለት ነበር። «ለኔ ፕላቶን ተወዳጅ ሰው ነው፣ ሐቅ ግን ከእርሱ ይልቅ ውድ ናት»። ሲል ከመምህሩ ጋር የማይግባባበትን አስተሳሰብ በግልጽ ተናገረም፤ አስተማሪም፣ ምንም እንኳ የፕላቶንና የአርስጣጣሊስ ብዙ የተዛመዱ የፍልስፍና አስተሳሰቦች ቢቀራረቡም ቅሱ የፍልስፍና ርዕዮተ ዓለም መፃረር ከሁለት ወገን ይከፍላቸዋል። የአርስጣጣሊስ ት/ቤት ሊቅቻ ተብሎ ይጠራ ነበር።

አርስጣጣሊስ በምርምር ሐተታዎቹ ስለ መንግሥት አቋም፣ ስለትምህርት፣ ስለተፈ

ከፍተኛውን ሥፍራ ይይዛል። በዚህ «ስለ ቅኔ ጥበብ» ብለን በተረጉምነው ሥራ ውስጥ ስለአሳዛኝ ንድፈ—ሐሳብ፣ «ራቶሪካ» በሚለው ጽሑፉ ስለንግግር ጥበብ፣ «ፖለቲካ» በሚለው ድርሰቱ ስለዓይነት—ሕሊና ግምት ንድፈ—ሐሳብ ይናገራል። የማንኛውም ዓይነት—ግብ ውበት የሚታይ ወይም የሚታሰብ ነገር ውበት በአርስጣጣሊስ አስተያየት ነባራዊ ዓይነት ነው። «ድንቅ» (SUBLIME) የሚለውን ዕንሰ ሐሳብ አርስጣጣሊስ ሲፈታው በብዙ መስመሮች ይመለከተዋል። «ውበት» በመጠን በሥርዓትና በተወሳኝ ዕንሰ ሐሳብነት ውስጥ ይከለላል። አርስጣጣሊስ አገለባበጥን (IMITATION) በሚተነትንበት ወቅት የመላው ዓለም የወል ግብር ዓይነት እድርጌ ይመለከተዋል። በዚህም ምክንያት ሰዎች ከእንስሳት ይለያሉ ይላል።

ከአስተዋወቅ (CONAISSANCE) ጋር በማያያዝ አገለባበጥ ለሰዎች ርካታን ይሰጣቸዋል ይላል። የአሳዛኝን ንድፈ—ሐሳ

ለማፍራት የአንድ ሕዝብ የማስተማሪያ መጠቀሚያ ነው ብሎ በራሱ በባሪያው ሥርዓት ዘመን አመለካከት አኳያ በማመን ይደነግገዋል። ከጥበቦች ሁሉ ለአርስጣጣሊስ እንደመምህሩ እንደ ፕላቶን እምነት ሁሉ መዘቃና የአካል ማጠንከሪያ ትምህርት (ጅምናስቲክ) አንድን ዜጋ የማስተማሪያ መጠቀሚያ ናቸው ብሎ በነዚህ በሁለቱ አጥብቆ ያምን ነበር።

እርግጠኛ ከሆኑት የአርስጣጣሊስ የጽሑፍ ሥራዎች መካከል ሁለት ስለሥነ—ጽሑፍ የሚገልጹ ቅርሶች እስከኛ ዘመን ተጠብቀው ይገኛሉ። ከነዚህም አንዱ ስለ አነጋገር ጥበብ የሚገልጸው «ራቶሪካ» ተብሎ የሚጠራው ሲሆን፣ ሌላው ደግሞ ስለቅኔ ጥበብ የሚገልጸው «ፖኤቲካ» የተሰኘው ነው። «ራቶሪካ» የተሰኘው ስለአነጋገር ስልት በተመልካቹ ላይ የሚፈጥረውን ስሜት የሚገልጽ አስተያየት ብቻ ሳይሆን፣ አርስጣጣሊስን በጠቅላላው ስለሥነጥበባዊ ንድፈ—ሐሳቡ ጭምር የሚገልጽም ነው።

ከዚህም በቀር «ፖሎቲካ» በሚለው ጽሑፍ የሚያሳየው ስለቅኔ ፈጠራ ምርምሩ እስከ እኛ ዘመን ድረስ ባልቆየው ከፍሉ ያለውን አስተሳሰብ ጭምር በ«ሪፑብሊክ» ውስጥ ያሳየናል ።

የአርሰጣጣሊስ «ፖሎቲካ» እስከዚህ ዘመን ድረስ ሙሉ በሙሉ አልቆየም ። ከዚህም በላይ የቆየ ጽሑፍ ቢኖር ለሕትመት ብቁ የሆነ መልክ የለውም ። ለዚህም ችግር ብዙ ግምቶች ይሠነዘራሉ ። የተገኘው ጽሑፍ አርሰጣጣሊስ ያስተምራቸው የነበሩ የንባብ (ሌክቸር) ዝግጅቶች ናቸው ። ወይም ረቂቅ ጽሑፎች ናቸው ። ከአድማጭ ተማሪዎቹ በንባቡ ወቅት የተጻፉ ናቸው የሚሉ ግምቶችም አሉ ። በምንም ያለ ሁኔታ ዋናውን የጽሑፍ ቅርስና የታተመውን «ፖሎቲካ» ማመሳሰል እንደማይገባ የሥነ-ጽሑፍ ታሪክ ተማሪዎች ያስጠነቅቃሉ ።

«ፖሎቲካ» የተገኘው በጥቂት ግልባጭ ጽሑፎች ነው ። ከነዚህም መካከል ለኛ ጊዜ የሚቀርበው በረረንሳይ ብሔራዊ ቤተ መጻሕፍት የሚገኘው የ10ኛው ምዕተ ዓመት መጨረሻና የ11ኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ ግልባጭ ነው ።

የኢትዮጵያ የባህል ታሪክ ገና በሚገባ ያልተጠናና ያልታወቀ በመሆኑ ምናልባት ጥንታዊት አክሱም ከጥንት ግሪኮች ጋር በነበራት ግንኙነት ከአርሰጣጣሊስ ጽሑፍ ጋር ተዋውቃለች ? ወይስ አልተዋወቀችም ? የሚለውን ጥያቄ በሕሊናችን እንድንይዝ የሚያሳስቡን አያሌ ምክንያቶች አሉ ። ጥንታዊው ቋንቋ «ግዕዝ» ከግሪክ ቋንቋ ብዙ ቃላትንና ስሞችን እንደ ወሰደ እናውቃለን ። ጥንታዊ የድንጋይ ጽሑፎች የተዛመደ ባህል እንዳለ ይነግሩናል ። በጥንታዊ የኢትዮጵያ የትምህርት ሥርዓት ውስጥ በከፍተኛ ደረጃው የነአርሰጣጣሊስና የሌሎችም ፈላስፎች ሥራዎች እንደ ሚጠናና እንደሚመረመር ይነገራል ። ሌላው ቢቀር ዓለም አቀፍ የክርስትና ቤተ ክህነት ታሪክ በትክክል ይህንን ያረጋግጣል ። ከዚህም በቀር ኢትዮጵያ በቅርጹ ተመሳሳይ ፣ በይዘቱ የተለየ የቅኔ የትምህርት ክስተት ቆየት ያለ መሆኑ ፣ በተጨማሪም የቅኔ ባህሏ መልኩ የራሱን መለዩ ደፍቶ ከሌሎች ልዩ መሆኑ የሚነገርለት ነው ። የእያንዳንዱ አገር ባህል የራሱ የሆነ መለዩ እንደሚኖረው የታወቀ ነው ። ግን ከየት ? መቼ ? እንዴት ? መጣ ብሎ መጠየቅና ሕላዊውን መመርመር ደግሞ ያለነው ።

ለነዚህ ጥያቄዎች ምክንያት የሚሆኑን ኢትዮጵያ ሃይማኖታዊ ቅኔዋ በጣም የተስፋፋ የሆነው ምናልባት ከግሪኮች አገሮች ጋር በነበራት ግንኙነት አማካይነት ከሆነ የነሱ ሕላዊ ደግሞ ከምን እንደተመሠረተና እንዴት እንደነበረ ማወቅ ለአዛማጅ መደም ደሚያ ይጠቅም ይሆናል በማለት ነው ።

ለረዥም ዘመናት «ፖሎቲካ» በአውሮፓ ቋንቋዎች ሳይተረጉም እንደቆየ የታወቀ ነው ። በ9ኛው ምዕታመት በሶሪያ ቋንቋ ለመጀመሪያ ጊዜ ከግሪኮች ተተርጉሞ ከዚያም ከሶሪያ ቋንቋ ወደ ዓረብኛ በ930 ዓ/ም ተተረጎመ ። በ1174 የዓረብ ዓ/ም አገር ሊት ኢብን ሮቪድ የሶሪያውን ትርጉም መሠረት በማድረግ በዓረብኛ ቋንቋ እንደገና ጻፈው ። ጊርማን ኤሌማን የተባለ ደግሞ የኢብን ሮቪድን ጽሑፍ ወደላቲን ቋንቋ በ1256 ዓ/ም ተርጉሞት በቪኑስ ከተማ በ1498 ዓ/ም ለመጀመሪያ ጊዜ ታተመ ።

ነገር ግን ጊዮርጊ ቫላ የተባለ በ1498 ዓ/ም በቀጥታ ከግሪክኛ ቋንቋ ወደ ላቲን ቋንቋ ተርጉሞ በቪኑስ ከተማ አሳተመው ። ከዚያም በ1580 ዓ/ም ቀደም ሲል የጠቀሰው (ዛሬ በፓሪስ የሚገኘው) የእጅ ጽሑፍ በቪኑስ ከተማ በግሪክኛ ቋንቋ ታተመ ።

እንግዲህ ቀደም ሲል ኢትዮጵያን የጠቀሰው በመካከለኛው ክፍለ ዘመን ታሪክ መጽሐፍ ቅዱስን ከግሪክኛ አያሌ ሌሎች ጽሑፎችን ከሶሪያና ከዓረብ አገሮች እንደተረጎመች የታሪክ ሊቃውንት ደጋግመው በሰጡት ማስረጃዎች አማካይነት በመጠራጠር እንጂ የአርሰጣጣሊስ «ፖሎቲካ» በኢትዮጵያችን በግዕዝ ቋንቋ ተተርጉሞ ይገኛል በሚል እምነት አይደለም ።

ይህን ሁሉ የረዥም ዘመናት አልፎ መጥቶ የአርሰጣጣሊስ «ፖሎቲካ» ባሁኑ ዘመን ወደ ልዩ ልዩ ቋንቋዎች ተተርጉሞ ይገኛል ። የብዙዎቹ የዘመናዊ ቋንቋዎች ትርጉሞች መሠረት የሆነው በጀርመን አገር በ1878 ዓ/ም እ. ኤ. አ. ቪልጌልም ሪስት ያሳተመው የጀርመንኛው ትርጉም ነው ።

ቀደም ብሎ እንደተጠቀሰውና የዚህ «ጽሑፍ» ታሪክ እንደሚያወጋን የተለያዩ የሕትመት መልኮችን ብናይ የሚያስደንቀን መሆን የለበትም ። ባንዳንድ አገሮች የጊዜውን ፍላጎት በማየትና በመከተል የተገኘውና የተቻለውን ትርጉም መጠቀም አስፈላጊ ስለነበር ባልተሟላ ሁኔታ ሊተረ

ጉሙትና ሊያሳትሙት በቅተዋል ። በዚያም አላብቁም ። የየአገራቸው የትምህርትና የኢኮኖሚ ሁኔታዎች እንደፈቀዱላቸው የተሻለ ትርጉም አቅርበዋል ። ለምሳሌ ይህንን ትርጉም ወደ አማርኛ ለማቅረብ በፈለግሁ በት ወቅት የተገነዘብሁት ባለፉት መቶ ሐያ ዓመታት ውስጥ ልዩ ልዩ ሰዎች ወደ ፋሲያ ቋንቋ በየጊዜው አንዱ ከሌላው እያሸሻለ በመተርጎምና ልዩ ልዩ መልክ በመስጠት ሕይወት ሊሰጡት እንደቻሉ ነው ። ይህንን የመሰለ የፍልስፍና ሥራ ልተረጎም የተደፋፈረኩት ባስፈላጊነቱና እንጂ አሟልቼ አቀርበዋለሁ በማለት አይደለም ። አሟልቶና አሻሽሎ ማቅረብ ወደፊት ከኔ በተሻለ መንገድ ሊገልጹት የሚጥክሩ ሰዎች ፈንታ ነው ።

ለልዩ ልዩ የትርጉሞች ሥራ የአስቸጋሪ ነት ጥያቄ ምክንያት የሚሆኑት ልዩ ልዩ ነገሮች ናቸው ። ለምሳሌ አንዱ ተርጓሚው የሚተረጎመውን እንበል (የግሪክ) ቋንቋ ጥሩ አድርጎ ያውቃል ። ግን የሥነ-ጥበብ ቋንቋን በሚገባ ላያውቅና ላይረዳ ይችላል ። ሌላው ደግሞ የሥነ-ጥበብ ቋንቋን ድንጋጌዎችን ጥሩ አድርጎ ያውቅና የግሪክን ቋንቋ ጠልቆ አያውቅ ይሆናል ። ሶስተኛው ደግሞ ሁለቱንም ተፈላጊ ቋንቋዎች ደህና አድርጎ ያውቅና በራሱ ቋንቋ (በሚተረጎምበት ቋንቋ) መመላለሻ ዕንስ ሐሳቦችን በሚገባ አያውቅ ይሆናል ። አራተኛው ግን እነዚህን ሁሉ ጉድለቶች በሞላ ጉድል ያስወገደ ሲሆን ትርጉሙ የተሟላ ይሆናል ። ከዚህም ሌላ የትርጉም ችግሮች አያሌዎች ናቸው ። የተርጓሚውና የተርጓሚው ቋንቋዎች ያለመመጣጠን የመጀመሪያውን ሥፍራ ይይዛል ። ለዚህም ምክንያት የሚሆነው በአንዱ የቋንቋው ሕዝብ ታሪክ ውስጥ ብዙ እንቅስቃሴ ሲኖርና አዳዲስ ክስተቶች በየጊዜው ሲገኙ በሌላው ሕዝብ ታሪክ ውስጥ እነዚያ ክስተቶች ላይገኙ ፤ ቢገኙም ላይ ጤኑና መጠሪያ ላይሰጣቸው ፤ ምንነታቸው ላይ ጠናና ላይመረመር በመቻሉ ነው ። እብዛኛውን ጊዜ አዲስ ክስተቶች የፍልስፍናን ድንጋጌዎች የሚጠይቁ በመሆናቸው ባንዱ ቋንቋ የፍልስፍና ድንጋጌዎች ሲበለጽጉ በሌላው ራሱ ፍልስፍና የሚለው አስተሳሰብ ያልተወሰነ ዕውቀት ነው ። ወይም ግን ዛሬው የተለየ ሆኖ ይገኛል ። የብዙ የተለያዩ የእውቀት ዘርፎች ቃላት የራሳቸው ትርጉምና ግንዛቤ ይኖራቸዋል ። ብዙ መዝገብ ቃላት በሚዘጋጁበት ወቅት እያንዳንዱ

ሥነ ጽሑፍ በምናወራበት ወቅት ደንበኛና ደንጋጋሚዎችን የማወቅ ቅድሚያ የሚገባ ጉዳይ ነው። ይህ ካልሆነ ግን ማንኛውም የምናነበው መጽሐፍ ከተራ ደብዳቤ ንባብ የተለየ እንዳልሆነ ግልጽ ነው። ደብዳቤም ቢሆን እንደጸሐፊው ይሆናል እንጂ የራሱ የሥነ-ጽሑፍ ለዛ አለው። ይህ ነው የሥነ ጽሑፍ ባህል የሚባለው። የውይይት ባህል የሚፈጠረው የጋራ ቋንቋ ባለጊዜ ብቻ መሆኑን መረዳት አስፈላጊ ነው። ይህ እስካልሆነ ድረስ ግን የተጠላውም የሚገፋው፣ የተወደደውም የሚደገፈው በዓይነ ጭፍን ነው።

የአገራችን የሥነ-ጽሑፍ ሥነ-ጥበብ (ኦብቴክኒክ) ጉዞ ከሌላው ዓለም ጉዞ እንዴት ይለያል? እንዴት ይመሳሰላል? ምን ሌውና መለሮቹ ብሔራዊነታቸው ከምን ላይ ነው የሚሉትን ጥያቄዎች ለመመለስ የሚሞከሩ ሊቃውንት መኖራቸው የማይጠረጠር ነው። የማንበብ ፍቅር ያላቸው ሰዎች እንደነዚህ ያሉትንም ጥያቄዎች ለማወቅና ለመረዳት ማንበብ ያስፈልጋቸዋል። ፀጋዬ ገ/መድኅንን ወይም አዲስ ዓለማየሁን፣ ጎሩይ ወ/ሥላሴን ወይም መንግሥቱ ለማን እቤ ጉበኛን ወይም ብርሃኑ ዘርይሁንን፣ በዓሉ ግርማንና ዳኛቸው ወርቁን የሚያነበው እንባቢ ንድፈ ሐሳብ የሚያስተምሩትን ዓለማየሁ ሞገስ፣ መስፍን ሀብተ ሚርያምን ፈቃደ እዘዘን ደበበ ሠይፉንና ሌሎችንም የማንበብ ፍላጎቱ እንዲጠነከር ያስፈልጋል። ቀደም ያሉት የሚነበቡት ሲሆኑ የኋለኞቹ ደግሞ የሚነበቡት እንዴት መነበብ እንዳለባቸው የሚያስተምሩን ናቸው። ስለዚህ ቀደም ብለን የጠቀስናቸውን ሁኔታዎች ለመመልከት ኢትዮጵያን በኢትዮጵያነቷ ብቻ ሳንወሰናት ከሌሎች ጋር ለማስተያየት እንዳንችል የውጭው ዓለም የተጓዘበትን ረዥም መንገድ ባጭሩ መመልከት ተገቢ ነው። ይህ የአርስጣጣሊስን የሥነ ጽሑፍ ንድፈ-ሐሳብ ሰፊ ዕውቀት እንደሚሰጥ ባያጠራጥርም ለኢትዮጵያ የወደፊት ሥነ-ጽሑፍ ማዳበሪያ እንደሚሆን ያስተማምናል። ከዚህ በቀር የዚህ ትርጉም መሠረታዊ ዓላማ ወጣት ጸሐፊዎችን በጋራ ቋንቋችን ከጽሑፍ ንድፈ ሐሳብ ጥንተመነሻ ጋር ለማስተዋወቅ ነው።

ሌላው ለዚህ ትርጉም ከባድ ጥያቄ የነበረው «ቅኔ» የሚለው ቃል ነው። የዘመናችን የቅኔ መምህር የሆነው ዓለማየሁ ሞገስ «ቅኔ» ለሚለው ቃል በማንም አገር ቋንቋ

ተመሳሳይ አይገኝለትም በግለት በሰብተኛው የኢትዮጵያ ጥናት ጉባኤ ላይ ያቀረቡት መግት ነው። በቀረቡት የመርቺያ ጽሑፍ ላይ ደራሲ ዳኛቸው ወርቁንና ሌሎችንም የውጭ አገር ሊቃውንት «ቅኔ» የሚለው ቃል (poetry) ብለው ወደ እንግሊዝኛ ቋንቋ በመተርጎማቸው ያመግዛቸዋል። በሌላው አንፃር ደግሞ ከኢትዮጵያ ጥንታዊ ሊቃውንት አስተሳሰብ «ቅኔ» የሚለው ግንዛቤ ሰፊና ጠባብ ትርጉም እንዳለው አለቃ ዕንባቆም በዚህ ጉባኤ ላይ ተናግሮታል። በመሠረቱ ዓለማየሁ ሞገስ ለማንኛውም ሥነ-ሥርዓት ድንጋጌ መኖር እንደሚገባው መከራከሩ ተገቢ ሆኖ ሳለ የቋንቋው ሀብት አጠቃላይን የሰሜት አገላለጽ የሚደነግግ ቃል ትርበት ያለው ውሳኔ ድንጋጌ መሆኑን ያለመፈቀዱ ተገቢ

ቅዋሜ አይመስልም። የአማርኛን ቋንቋ በሥልጣን በሚጫኑ ድንጋጌዎች የሚገኘው ከሆነ ዕድገቱ የሚያጠራጥር ይሆንበር። ዛሬ ግን በተያያዝነው አብዮታዊ ባህል ከዚህኛው አስተሳሰብ እየተላቀቀ ነው። ስለዚህ «ቅኔ» የሚለው ቃል በጣብ ትርጉም የተወሰነን የኢትዮጵያን የሰሜት አገላለጽ ቅርጽ የሚገልጽ ሆኖ በፊው ትርጉሙ ደግሞ አጠቃላይ የሰሜት አገላለጽ ቅርጽን የሚገልጽ ድንጋጌ መሆኑ ያለበት ይመስላል። እንዲህ ካልሆነ ግን ያለአስፈላጊ ምክንያት ከባዕድ ቋንቋዎች ተውሰን አስፈላጊውን ቃል መጠቀም ሊጠራበን ነው። በማይሻገር ምርጫ «ቅኔ» የሚለውን ቃል አለቃ ዕንባቆም እንዳሉ በሰፊ ትርጉሙ ልጠቀምበት ወስኗለሁ። (ይቀጥላል)

የቡና ቤት ስዕሎች

ከገጽ 17 የዘረ

ሆነ ሽርንጉርጉርነት ይታይባቸዋል። ለምሳሌ የአንድ አትክልት አበባ የተፈጥሮ መልክ ቢጫ ቢሆን ሰማያዊና ሮዝ ይጫመርበታል። ቤት ደሞ ሲላል በሩ ቀይ፣ መስኩቱ ሰማያዊ፣ ቆርቆሮው ወይን ጠጅ መሆን አለበት። ለምን ብላችሁ የቡና ቤቱን ሠዓሊ ለመጠየቅ እንዳትሞክሩ። «ይበልጥ ቢያምር ምናለበት?» እንደሚላችሁ ማወቅ አለባችሁ። እጡብ ነው። ብቻ በዚህ ረገድ አረንጓዴ ላም ከማየት ይሠውረን። በነገራችን ላይ በመካከለኛ ዕድሜ ያሉ አንድ የዚህ ሥዕል ባለቤት ያሉኝን ልንገራችሁ።

«እንዲህ ያለ ፈረስ አይተው ያውቃሉ?» አልኳቸው።

«ምነው ምን ሆነ?» አሉኝ በመኩላተር።
«ከዛፋ ሊበልጥ ምን ቀረው.....»
«ይብለጣ፣ ምን አለበት?»
«ደሞ እህሉን ትቶ ሴትዮዋን ያያል»
«ይያታ ፈረስ ዓይን የለውም»

«መኖርስ አለው፣ ግን አመለካከቱ እንደሰው መሆኑ ተገቢ ነው?»

«ይሁና እሱም እንደሰው ዓይን አለው»
«በጠቅላላው ልክ ነው እሚሉት?»
የመጨረሻ ጥያቄዬን ጠየቅኩ።

«እንዴታ ሥዕል እኮ ነው! የእውነት መሰለህ!» ደመደሙት ነገሩን።

ይህ አባባል ሥዕልን ከእውነታ ነጥል የማየት ጥሩ ምሳሌ ሊሆን ይችላል። ሠራዊቱም ቢሆኑ እውነታውን ቀንጭበዋል። ነው የሚያቀርቡት። ለምሳሌ ከዚህ ሥዕል አንዱን ብቻ እንጥቀስ ብንል ጭራው ወደ ላይ ቀልብሶ እሚተኛውኝ በዓለፍ ላይ አለ? ምናልባት በሥነ ልቦና ሊቃውንት (ሳይኮሎጂስቶች) የሠለጠነውኝ እንዲህ ሊያደርግ ይችላል የሚሉ ይኖሩ ይሆናል። ለዚህ ለዚህም የለመድነውን አላል ትተን እጃችንን በማጅራታችን በኩል አዙረን ለመጉረስም እንችላለን ማለት ነው። በተለይ ባህላዊ ሁኔታዎችን እንገምገማለን። ላይ፣ ባንድ ጊዜ፣ በጠባብ ቦታ ለማሳየት ሲባል ዝብርቅርቅ ነገሮችን ማወቅ የቤት ሠዓሊያን ዓይነተኛ ልማድ ነው ይሄን በሚያደርጉበትም ጊዜ ሳይታወቃቸው ከእውነታው ይርቃሉ። ለምሳሌ ሴትዮ እንሥራ ተሸከማ ትሄዳለች። ታዲያ ሠራው ለውሃ መቅጃ ያልተለመደውን የምቀቱን ባለጥልፍ ቀሚስና ነጠላ በግን ያለብሳታል። እዚያው ውስጥ ደግሞ እንገራውን ለመስበር ትንሽ እስኪቀራች ድረስ ወደሴትዮዋ ጭራቸውን የሠነዘሩ ጢማም ቄስ ከነመስቀላቸው ቁጭ! እኮ እሚገርመኝ፣ ሁሉን ነገር በአንዴ ቀረብኩ ብሎ መፎከር ጥቅሙ ምንድነው?

ቃል በጠባብ ትርጉሙ ምን ዓይነት ተፈጥሮና ከሰተት ተገባርና ገንዘብ እንዳለው በሚገባ ተመልክቶ ይቆርባል ። ባህላቸው ከፍተኛ ደረጃ ላይ ደረሰ የምንላቸው አገሮች የተለያዩ የዕውቀት ዘርፎች የራሳቸው ማዘገብ ቃላት እንዲኖር ያደርጋሉ ። የቋንቋ ማዘገብ ቃላት ፣ የኢኮኖሚ ፣ የሥነ-ጥበብ ፣ የፖለቲካ ፣ የቴክኖሎጂ ማዘገብ ቃላት ተዘጋጅተው በየዘርፉ ይዘጋጃሉ ። በሀገራችን ይህ ባህል እጅግም የተለመደ ስላለሁን በቅርንጫፍ የዕውቀት መስኮች ለሚሠግሩ ሰዎች በአግርኛ ወይም በተተረጎሙ ቋንቋዎች የንድፈ-ሐሳብ ጽሑፍ ማቅረብ እስከጋራ ነው ። እንደ ዕውነቱ ከሆነ የተተረጎሙ ቋንቋዎች ስንል ትግሪኛ ወረምኛ ፣ ሀድኛ ፣ ወላይተኛ ፣ ወዘተ - - - የመሳሰሉትን እጅግ ጥቂት የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ግለታችን እንጂ ሌሎች ቋንቋዎቻችን ገና የጽሑፍ ወገን እንዳላገኙ ግልጽ ነው ። ሆኖም ዛሬ እንደ ብሔራዊ ቋንቋ የምንጠቀምበት ቋንቋ ለግርኛ እንደመሆኑ የቋንቋ ችግር ስንል ለጊዜው እሱን የሚመለከቱት ችግሮች መጥቀሳችን ነው ። ይህ ያነሳነው ጥያቄ የመርሐ ልሳን (የቋንቋዎች አካዳሚ) ድርጅት ጥያቄ ስለሆነ ችግሩን ጠቅሰን ማለፉ ተገቢ ነው ።

ይህ የአርሰጣጣሊስ ጽሑፍ እንዲተረጎም ምን ያለ ፍላጎት እነሳሽ ይሆናል? ለሚለው ጥያቄ መልስ በውይይት ብቻ የማይቆም ርዕሰ-ነገርን እንከፍታለን ። ሆኖም ለዚህ ጥያቄ መልስ የሚሆነው ባጠቃላይ የኢትዮጵያ ሥነ-ጽሑፍ ሁኔታ ለምን የቀጠለ ሆነ? ለምን አይደብርም? ለምን የታወቀ አይሆንም? ለምን ብሔራዊ ድንበር አልፎ አይሄድም ወዘተ !!! የመሳሰሉትን ጥያቄዎች አቅርቦ መመለስ በቂ ይሆናል ።

የሥነ-ጽሑፍ ኪነ-ጥበብ ለምን ይፈለጋል? ሲባል የተለያዩ አንባቢዎች የተለያዩ መልስ ይሰጣሉ ። አንዱ የሚያነበው ጊዜውን ለማሳለፍ ሲሆን ፣ ሌላው ቁምነገርን ለማግኘት ለመማርና ለመሠልጠን ሲሆን ሌላው ደግሞ የቃላትና የማሰብ ችሎታውን ለማበልጸግ ወዘተ !!! የመሳሰሉትን መልሶች ያሰሙናል ። አዲስ የትምህርት ጠበል የቀመሰነው ኢትዮጵያውያን ቀደም ባሉት መልሶች ውስጥ ሲሆን ሲሆን ሁሉንም ያለመሠረተሐሳብ አደባቀቅ ፣ ሳይሆን ሲቀር ባንዱ መልስ ውስጥ መገኘታችን የማያጠራጥር ነው ። ይህን ችግር

ምን ፈጠረው ለሚለው ጥያቄ የምንሰጠው መልስ እጅግ የበዛ ይሆናል ። በልጅነት ዕድሜ በት/ቤት ተማሪ ሳለሁ መጻሕፍትን የማንበብ ጥቅሙን ይገልጻልን ከነበሩት አስተማሪዎች ውስጥ ቀደምትነትና ዋናነት ይሰጡት የነበረው በተለይ የእንግሊዝኛ ቃላት ለማወቅ ንባብ በይበልጥ መርዳቱን እንደሆነ ይናገሩ የነበሩት አብዛኞቹ መምህራን ነበሩ ። ይህ እምነት በልጅነታችን አዕምሮ ላይ ሥር ከሰደደ በኋላ በሁለተኛ ደረጃ ት/ቤት ውስጥ ደግሞ ያገኘናቸው አስተማሪዎች ሥነ-ጽሑፍ የሀብረተሰብ አካልና ነፍስ የሚታይበት መስተዋት ስለሆነ ፣ ማንበብ የቁም ነገር ዕውቀት ቁልፍ መሆኑን ይነግሩን ነበር ። ችሎታ የነበራቸው መምህራን የማንበብና የመጻፍ ፍቅር ሰጡን ። ሌሎች እንደሌላነታቸው ሌሎች አደረጉን ። የንባብ ባህል በኢትዮጵያ አዲስ ትውልድ መንፈስ ውስጥ የፈጠሩ ካሉ ምናልባት ቋንቋቸውን በመከራና በግዳጅ ያጠናገላቸው ፈረንጆች ናቸው ብንል ታሪክን እናናጋም ። በኢትዮጵያ የሥነ-ጽሑፍ ባህል የነበረው በተወሰነ ክልል ውስጥ ተወስኖ ሳይሰፋፋ ጠባዩን ከጊዜው ጋር ሳይለውጥ በመገኘቱ ብቻ የአዲሱ ዘመን ትውልድ የዚህ ባህል ባይተዋር ሊሆን መብቃቱን ለመግለጽ ነው ። ትዝ እንደሚለን ከሆነ ፍቅርን የሰጡን መምህራን እንኳ ቢሆኑ የሥነ-ጽሑፍን ባህል በሞላ ጉደል ምን ነቱን አልገለጹልንም ። አላስተማሩንም ። አልነገሩንም ። ምናልባትም የነገሩንም ቢኖሩ አልገባንም ። አላወቅንም ። በዚህም ምክንያት ሊሆን ይችላል ይሆናል ስለእነበብናቸው መጻሕፍት በምንነጋገርበት ጊዜ የውይይት ሰዋሰውና ሥርዓት የማይኖረንና እግርና እጁን የማንለየው ። የመወያያ ቋንቋ ካለንም የሥነ-ጽሑፍ ሰዋሰው ያለው ሳይሆን ተራ ቋንቋ ነው ። የኪነ-ጥበብ ውበት ብለን በምንናገርበት ወቅት ይዘቱን ብቻ እናስባለን ። ዓላማ በምንልበት ጊዜ ደራሲው የጻፈው ሳይሆን እኛ የምናስበውን እንናገራለን ። አንድ ደራሲ ጥሩ ነው የምንለው እኛ የፈለግነውን ከጻፈ ወይም የደበልጃች ከሆን ደግሞ ሳይደብው እንስማማለን ። እንዲያም ካለ ደግሞ ጥራቱም አይታየንም ። ጥበብ የራሱ ሥርዓትና ደንብ እንዳለው ካለመነገራችን የተነሳ የሕላዌውና የባሕርይ ምንነት በሚገባ ሳይገባን ዕውቀታችን የምንፈልገውን ቁም ነገር እንዳናገኝ የምናገኝ የምናስበውን እንዳንናገር ያደርገናል ።

የአንድ ሥነ-ጽሑፍ ኪነ-ጥበብ ነፍስና አካል እንዴት እንደተዋህደና ከልዩ ልዩ አቅጣጫዎች ታይቶ የሚተነተንና የጥራቱ ዋጋ የሚወሰነው በከንቱ ያለመሆኑ ግልጽ ነው ። ነፍስ ስንል የጽሑፉ ምሥጢር ፣ አካል ስንል መጠቀሚያዎቹ (ቃላትናወዘተ) የመሳሰሉት ናቸው ። ከብዙ ምትዓመታት በፊት የአርሰጣጣሊስም እምነት ይህ ነበር ።

የአርሰጣጣሊስ ጥናት በዛሬው ዘመን ሙሉ በሙሉ ባይሠራበትም ዛሬ በዓለም ውስጥ ተሰራጭተው የሚታወቁት ተወዳጅ የዓለም ደራሲያን ኪነ-ጥበቦች በልዩ ልዩ የታሪክ ዕድገታቸው የፈጠሩበት የሥነ-ጥበብ (አስቴቲክስ) ድንጋጌዎች የተመሠረቱት በዚህ በአርሰጣጣሊስ ሥራ ላይ ነው ። ለምሳሌ ያህል አንድ ነገር እንጠቅላለን ። በዚህ ትርጉም ውስጥ አርሰጣጣሊስ ስለአሳዛኝ (ትራጂኒ) በሰፊው ይገልጻል ። አሳዛኝ በአርሰጣጣሊስ ጊዜ የነበረውን ባሕርይ የክርስትና ዘመን በሌላ መልክ ለውጦት ነበር ። የክርስትና ዘመን የአሳዛኝ ግንዛቤ በፊኔንሳንስ ዘመን ይለወጣል ። ለውጡ ወደ አንቲክ (አርሰጣጣሊስ) ዘመን የተዛመደ ሆኖ ይገኛል ። ከዚያም በኋላ በአውሮፓ የአበራሄሕሊና ዘመን መሠረተ-ሐሳብ ትምህርት የአሳዛኝን ግንዛቤ የተለየ መልክ ይሰጠዋል ። እንዲያም ሲል አዲሱ ዘመናችን ደግሞ የራሱ የሆኑ መሠረተ-ሐሳቦች አሉት ። የእነሱን ልዩነትና ባሕርይ በዚህ ጽሑፍ ውስጥ አንስቶ ለማውሳት የዚህ መግቢያ ዓላማ አይፈቅድም ።

ያረጀው በሬ ማረሱን ባናውቅ ባዲሱ በሬ ባላረሰን ነበር ። ስለዚህ ለከፍተኛ ክርክር ተጠቃሽና ተጠሪ የሆነው የአርሰጣጣሊስ አስተሳሰብ ሙሉ በሙሉ የዛሬውዓለም ሥነ-ጽሑፍ መመሪያ ባይሆንም ቅሉ ለበሰለ ሥነጽሑፍ መሠረታዊ ንድፈ-ሐሳብ መሆኑ በምንም አልተለወጠም ። ስለዚህ ነው ለዛሬይቱና ለነገይቱ ኢትዮጵያውያን ደራሲዎችና አንባቢዎች መተርጉም ያለበት ሥራ መስሎ የሚታየው ።

ስለሕክምና እንድንናገር የሕክምና ፣ ስለሕመም እንድንናገር የበሽታ ፣ ስለፖለቲካ እንድንናገር የአስተዳደር ፣ ስለጥበብ እንድንናገር የጥበባት ቃላት ማወቅ ግድ ይሆንብናል ። ራሳችንና የተቀረውን አካላችንን የሚያገናኝ አንገት ፣ ሁለት እጆቻችን የተሰኩበት ትከሻ ወዘተ . . . የመሳሰሉትን በማወቃችን እነዚህም ሆኖች ምን ተግባር እንዳላቸው እንገነዘባለን ። ስለዚህም ስለ